

RAQAMLI MUHITDA MULOQAT VA HAMKORLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA AMALIY DASTUR VA MODULLAR

Matnazarov O‘ktam Latipovich

p.f.n., professor

Urganch davlat pedagogika instituti

mr.sport1965@mail.ru

Anotatsiya: Ushbu maqola raqamli muhitda muloqot va hamkorlik madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha amaliy dastur va modullar yoshlarda ijtimoiy anglashuv, axloqiy munosabat va jamoaviy mas‘uliyatni shakllantirishga qaratilgan ta’limiy mexanizmlarning yangi bosqichini o‘rganishga bag‘ishlangan. Bu o‘rganish raqamli ta’lim muhitining interfaol imkoniyatlaridan foydalangan holda talabalarda muloqot madaniyatini, raqamli etikani va fidbek madaniyatini rivojlantiruvchi amaliy dasturlar tizimi yoritiladi. Ushbu dastur va modullar faqat texnik vositaga tayangan emas, balki shaxsiy anglashuvni, hissiy hamjihatlikni va ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yechimlardir. Shu ma’noda, raqamli muhitda muloqot va hamkorlik madaniyatini shakllantirish bo‘yicha ishlab chiqilgan amaliy dasturlar ta’limni qadriyatga asoslangan, faol ishtirok va insonparvar munosabatga suyangan innovatsion jarayonga aylantiradi.

Kalit so‘zlar: Raqamli muloqot, dastur, madaniyat, ta’lim, axborot tahlil, talaba.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению нового этапа образовательных механизмов, направленных на формирование у молодежи социального осознания, этических отношений и коллективной ответственности посредством практических программ и модулей по развитию культуры коммуникации и сотрудничества в цифровой среде. В исследовании раскрывается система практических программ, развивающих у студентов культуру общения, цифровую этику и культуру обратной связи с использованием интерактивных возможностей цифровой образовательной среды. Данные программы и модули опираются не только на технические средства, но представляют собой педагогические решения, направленные на развитие личностного осознания, эмоциональной солидарности и социального сотрудничества. В этом смысле практические программы, разработанные для формирования культуры коммуникации и сотрудничества в цифровой среде, превращают образование в инновационный процесс, основанный на ценностях, активном участии и гуманистическом подходе.

Ключевые слова: Цифровая коммуникация, программа, культура, образование, анализ информации, студент.

Abstract: This article is devoted to examining a new stage in educational mechanisms aimed at developing social awareness, ethical relations, and collective responsibility among young people through practical programs and modules

designed to foster a culture of communication and collaboration in the digital environment. The study highlights a system of practical programs that develop students' communication culture, digital ethics, and feedback culture by utilizing the interactive capabilities of the digital learning environment. These programs and modules are not solely based on technical tools, but represent pedagogical solutions focused on developing personal awareness, emotional solidarity, and social cooperation. In this regard, the practical programs developed to shape a culture of communication and collaboration in the digital environment transform education into an innovative process grounded in values, active participation, and a humanistic approach.

Keywords. *Digital communication, program, culture, education, information analysis, student.*

Kirish. Raqamli muloqot va hamkorlik madaniyatini shakllantirish dasturining maqsad, vazifa va mohiyati ta'lim jarayonida yoshlarning raqamli muhitdagi faol muloqot, ijtimoiy anglashuv va mas'uliyatli hamkorlik qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Dasturning asosiy maqsadi talabalarda raqamli muhitda samarali muloqot qilish, axborot bilan ongli ishlash, jamoaviy munosabatda faol ishtirok etish va axloqiy me'yorlarga asoslangan hamjihat faoliyatni tashkil etish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. U ta'lim jarayonini insonparvarlik, ijtimoiy hamjihatlik va axborot madaniyati tamoyillari asosida qayta tashkil etishni ko'zlaydi.

Bu dasturning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- raqamli muhitda muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun kognitiv, affektiv va ijtimoiy omillarni uyg'unlashtirish;
- talabalarda axborot madaniyati va raqamli etika qoidalariga amal qilish ko'nikmasini shakllantirish;
- jamoaviy muloqot jarayonida hamjihat fikr yaratish, fidbek berish va bahslarni madaniyatli olib borishni o'rgatish;
- raqamli platforma va vositalar orqali hamkorlik faoliyatini boshqarish ko'nikmalarini mustahkamlash;
- mentorlik, fasilitatsiya va kollaborativ o'qitish orqali ijtimoiy anglashuv va mas'uliyat tuyg'usini rivojlantirish;
- emotsional intellekt, bag'rikenglik va axloqiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini faol ta'lim jarayoniga integratsiya qilish.

Raqamli muloqot va hamkorlik madaniyatini shakllantirish dasturining mohiyati ta'lim jarayonini yangi, insonparvar va qadriyatga yo'naltirilgan formatda tashkil etishga qaratilgan bo'lib, u talabalarda faqat axborotni o'zlashtirish emas, balki muloqot orqali ma'no yaratish, ijtimoiy anglashuv va jamoaviy faoliyatni samarali tashkil etish qobiliyatini rivojlantiradi. Dasturning markazida shaxsning fikrlashi, his etishi va ijtimoiy munosabatlardagi faol ishtiroki turadi. U an'anaviy

ta'lim modellaridan farqli ravishda ta'limni “bilim berish” emas, balki “hamjihat anglashuv va ijtimoiy ma'no yaratish jarayoni” sifatida qayta talqin etadi.

Bu dasturning mohiyatini belgilaydigan asosiy jihat **integrativ yondashuv**dir. Unda kognitiv (bilim va tahlil), affektiv (hissiy anglashuv, empatiya) va ijtimoiy (hamkorlik, mas'uliyat) komponentlar bir butun tizim sifatida ishlaydi. Talaba raqamli muhitda axborot bilan ishlash jarayonida nafaqat ma'lumotni anglaydi, balki uni boshqalar bilan muhokama qiladi, qayta tahlil qiladi, ma'naviy va ijtimoiy nuqtai nazardan baholaydi. Bu jarayonda axborot ta'limning vositasiga aylanib, shaxsiy o'sish va ijtimoiy anglashuvning asosiga aylanadi.

Dasturning yana bir muhim mohiyati axloqiy va aksiologik (qadriyatga asoslangan) yo'nalishdadir. Raqamli muhitda yoshlar faqat muloqot texnikasini emas, balki uning ma'naviy va axloqiy mazmunini ham anglaydilar. Axborot bilan ishlashda xolislik, haqqoniylik, hurmat, bag'rikenglik va mas'uliyat tamoyillariga amal qilish talab etiladi. Bu esa raqamli muhitni faqat texnologik makon emas, balki insonparvar qadriyatlar jamiyatiga aylantirish imkonini beradi. Shuningdek, dasturning mohiyati talabalarni faol subyektga aylantirishda namoyon bo'ladi. Unda pedagogning roli o'zgarib, u fasilitator va mentor sifatida muloqot muhitini yo'naltiradi, fidbek orqali shaxsiy refleksiyaning qo'llab-quvvatlaydi va talabalarni mustaqil fikrlashga rag'batlantiradi. Talaba esa passiv tinglovchi emas, balki faol muloqotchi, fikr yaratuvchi va ijtimoiy hamjihatlikni ta'minlovchi shaxsga aylanadi.

Dasturning yana bir mohiyatli jihati ta'lim va raqamli madaniyatning uyg'unligidir. U raqamli etika, axborot xavfsizligi, mediasavodxonlik va ijtimoiy mas'uliyatni yagona tizimda birlashtiradi. Bu orqali talabalar raqamli muhitda muloqot qilishda nafaqat texnik, balki axloqiy va madaniy tayyorgarlikka ega bo'ladilar. Natijada, ushbu dastur raqamli muhitda muloqot madaniyati va hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishni ta'limning markaziy vazifasi sifatida belgilaydi. U talabalarda shaxsiy anglashuv, ijtimoiy faollik, empatiya va axloqiy pozitsiyani shakllantiradi; ta'lim jarayonini esa ma'naviy qadriyat, jamoaviy anglashuv va fuqarolik madaniyatiga tayangan ijtimoiy pedagogik tizimga aylantiradi.

Natija va muhokama. Ta'limning kognitiv, affektiv va ijtimoiy yo'nalishlarini integratsiya qilish tamoyillari raqamli muhitda muloqot va hamkorlik madaniyatini shakllantirishning ilmiy-pedagogik asosini tashkil etadi. Bu tamoyillar ta'lim jarayonini faqat bilim berish emas, balki shaxsning fikrlashi, his etishi va jamoaviy munosabatlarda faol ishtirokini uyg'un rivojlantirishga qaratilgan. Integrativ yondashuv natijasida muloqot faqat axborot almashinuvi emas, balki ma'no yaratish, anglash va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi.

Kognitiv yo'nalish bu talabalarning fikrlash, tahlil qilish, anglash va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradigan jarayondir. U raqamli muhitda axborotni izlash, saralash, qayta ishlash va ilmiy nuqtai nazardan baholash faoliyati

orqali amalga oshadi. Keys tahlillari, onlayn simulyatsiyalar va debatlar kognitiv jarayonlarni faollashtiradi, fikrlarni dalillar bilan asoslash madaniyatini rivojlantiradi. Shu orqali talaba axborotni faqat qabul qilmaydi, balki uni qayta anglaydi va ijtimoiy ma'noga aylantiradi.

Affektiv yo'nalish ta'limda hissiy anglashuv, empatiya va motivatsiyaning o'rnini belgilaydi. Raqamli muhitda bu yo'nalish juda muhim, chunki ekran orqali muloqotda inson his-tuyg'ularini to'g'ri anglash va munosabatda hurmat saqlash talab etiladi. Emotsional intellekt, empatik tinglash va hissiy fidbek vositalari (video izohlar, refleksiv chatlar, virtual debatlar) orqali talabalar nafaqat axborot, balki inson tuyg'usini ham idrok etadi. Bu hissiy barqaror muhit yaratishga va muloqotni insonparvar yo'nalishda olib borishga zamin yaratadi.

Ijtimoiy yo'nalish esa ta'limda jamoaviy hamkorlik, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy anglashuvni ta'minlaydi. Raqamli muhitda bu yo'nalish kollaborativ ta'lim, fasilitatsiya va mentorlik usullari orqali amalga oshiriladi. Talabalar onlayn guruhlarda ishlab, fikrlarni taqqoslaydilar, kelishuvga kelishni va birgalikda yechim yaratishni o'rganadilar. Shu jarayonda jamoada ishlash, mas'uliyatli munosabat va hamjihat qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Ushbu uch yo'nalishning integratsiyasi ta'lim jarayonini ko'p qirrali, faol va insonparvar tizimga aylantiradi. Kognitiv faollik talabani fikrlashga undasa, affektiv jarayon uni his qilishga, ijtimoiy faoliyat esa mas'uliyat bilan ish tutishga yo'naltiradi. Bu uyg'unlik natijasida talabalarda muloqot madaniyati, ijtimoiy anglashuv va axloqiy pozitsiya bir butun tizim sifatida shakllanadi. Bu haqda ta'lim psixologiyasi bo'yicha tadqiqotchi B.Blumning fikri ayni paytda dolzarbdir: *“Samarali ta'lim — bu faqat bilish emas, balki his etish va qilgan ishiga ma'no berish jarayonidir”*. Shu ma'noda, kognitiv, affektiv va ijtimoiy yo'nalishlarni integratsiya qilish tamoyillari raqamli muhitda talabalarning muloqot madaniyatini, ijtimoiy mas'uliyatini va insonparvar fikrlashini uyg'un rivojlantirishning ilmiy-amaliy poydevoridir.

Aksiologik va inklyuziv yondashuvlarning o'rnini raqamli muhitda muloqot va hamkorlik madaniyatini rivojlantirish dasturining qadriyatli va insonparvar mohiyatini belgilaydi. Bu yondashuvlar ta'lim jarayonini faqat bilim berish emas, balki shaxsni jamiyatda faol, mas'uliyatli va bag'rikeng ishtirokchi sifatida shakllantirishga qaratilgan ilmiy va amaliy yo'nalishlardir. Ular orqali ta'lim muhiti har bir talaba uchun teng imkoniyat yaratib, muloqotni insoniy qadriyatlarga asoslangan holda tashkil etishni ta'minlaydi.

Aksiologik yondashuv ta'lim jarayonida qadriyatlar tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Uning markazida insonparvarlik, hurmat, empatiya, mas'uliyat, adolat va jamoaviy hamjihatlik kabi umuminsoniy qadriyatlar turadi. Bu yondashuv talabalarni faqat bilimli emas, balki ma'naviy yetuk, axloqiy pozitsiyaga ega shaxs sifatida tarbiyalaydi. Raqamli muhitda aksiologik yondashuv axborotdan foydalanishda qadriyatli yondashuvni talab etadi: har bir axborotning ijtimoiy va

ma'naviy ta'siri baholanadi, axloqiy me'yorlarga amal qilish muloqot madaniyatining asosiga aylanadi. Shuningdek, aksiologik yondashuv talabalarda fuqarolik madaniyati, axborot mas'uliyati va ijtimoiy ongni rivojlantiradi.

Inklyuziv yondashuv esa har bir talabaning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib, barcha ishtirokchilar uchun qulay va teng imkoniyatli ta'lim muhitini yaratishga yo'naltirilgan. Bu yondashuv muloqot va hamkorlikda tenglik, bag'rikenglik va o'zaro hurmat tamoyillarini ta'minlaydi. Raqamli muhitda inklyuziv yondashuv interaktiv platformalar, asinxron muloqot vositalari va individuallashtirilgan ta'lim senariylari orqali amalga oshiriladi. Masalan, vizual va audio materiallardan foydalanish, avtomatlashtirilgan tarjimonlar yoki subtitrlar tizimlari imkoniyatlari cheklangan talabalar uchun teng ishtirok muhitini ta'minlaydi. Bu ikki yondashuvning uyg'unligi natijasida ta'lim jarayonida barcha ishtirokchilar o'zini qadrlangan, eshitilgan va qadriyatli deb his etadigan muhit vujudga keladi. Bunday muhitda muloqot axloqiy mazmun kasb etadi, hamkorlik esa ijtimoiy anglashuv va fuqarolik mas'uliyatini mustahkamlaydi. Bu haqda tadqiqotchi J.Banks ta'kidlaydi: *“Inklyuziv va qadriyatga asoslangan ta'lim nafaqat tenglikni ta'minlaydi, balki jamiyatda birlik va o'zaro hurmat madaniyatini yaratadi”*.

Talabalarda muloqot madaniyatini rivojlantiruvchi amaliy modullar tizimi raqamli ta'lim muhitida shaxsiy anglashuv, ijtimoiy faollik va axloqiy mas'uliyatni uyg'un ravishda shakllantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik yo'nalishdir. Bu modullar talabalarni faqat axborotni qabul qiluvchi emas, balki faol muloqotchi, hamjihat fikr yaratuvchi va jamoada samarali ishlay oladigan shaxs sifatida tayyorlashni ko'zlaydi. Modullar tizimida nazariy bilim amaliy mashg'ulotlar, interaktiv mashqlar, fasilitatsiya jarayonlari va reflektiv muhokamalar bilan uyg'unlashgan holda tashkil etiladi. Ushbu modullar talabalarda fikrlash madaniyati, axloqiy anglashuv va raqamli muhitda madaniyatli muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydi.

“Muloqot kompetensiyasi va raqamli etika” modulining tuzilishi va mazmuni talabalarda raqamli muhitda muloqot qilish, axborotni tahlil etish, axloqiy me'yorlarga amal qilish va jamoaviy munosabatlarda madaniyatli ishtirok etish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Modulning asosiy vazifasi muloqotni faqat axborot almashish vositasi emas, balki ma'naviy va ijtimoiy qadriyat yaratuvchi jarayon sifatida talqin etishga o'rgatishdir.

Modul uchta asosiy blokdan tashkil topgan:

Kognitiv blok — talabalarda muloqotning nazariy asoslari, axborot oqimini anglash, manbalar bilan ishlash, tanqidiy fikrlash va axborotni qayta tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu bosqichda talabalar axborotni mantiqiy tarzda ifoda etish, dalil bilan asoslash va muloqotda fikr izchilligini ta'minlashni o'rganadilar.

Affektiv blok — muloqot jarayonida hissiy anglashuv, empatiya va madaniyatli munosabatni shakllantirishga yo‘naltirilgan. Bu blokda rolli o‘yinlar, refleksiv muhokamalar va fidbek orqali talabalarda o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, boshqalarni tinglash va muloqotda bag‘rikeng bo‘lish qobiliyati rivojlantiriladi.

Axloqiy va raqamli etika bloki — raqamli muhitda axborot bilan ishlashda insoniy qadriyatlar va axloqiy normalarga amal qilishni ta‘minlaydi. Bu bosqichda talabalar axborot xavfsizligi, internetdagi xulq qoidalari, plagiat va manbaga hurmat madaniyatini o‘rganadilar. Shu bilan birga, virtual muhitda shaxsiy mas‘uliyat, axborot haqqoniyligi va raqamli fuqarolik pozitsiyasi masalalari muhokama qilinadi.

Xulosa. Raqamli muhitda muloqot va hamkorlik madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha amaliy dastur va modullar ta‘lim jarayonida shaxsiy anglashuv, ijtimoiy mas‘uliyat va axloqiy munosabatni uyg‘un rivojlantirishga xizmat qiladigan innovatsion tizim sifatida yaratildi. Paragrafda yoritilgan dastur va modullar talabalarda raqamli muhitda faol muloqot qilish, jamoaviy fikr yaratish, fidbek orqali o‘z faoliyatini tahlil qilish va axborot bilan ongli munosabatda bo‘lish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Bu dasturlar tizimi an‘anaviy ta‘lim modelidan farqli ravishda talaba faolligini markazga qo‘yadi. “Muloqot kompetensiyasi va raqamli etika” moduli, media savodxonlik va fidbek mashg‘ulotlari, refleksiv muhokama va fasilitatsiya elementlari talabalarda axborot madaniyati, hissiy anglashuv va jamoaviy mas‘uliyatni rivojlantiradi. Onlayn hamkorlik va ijtimoiy anglashuvni faollashtiruvchi modullar esa raqamli platformalar orqali teng muloqot muhitini yaratib, hamjihat fikr va fuqarolik ongini shakllantiradi. Shu bilan birga, fidbek va refleksiyaga asoslangan individual rivojlanish dasturlari shaxsiy portfolio, onlayn kundalik va mentorlik kuzatuvlari orqali talabalarning individual o‘shini ta‘minlaydi. Modullarni amalga oshirish va baholash mexanizmlari esa ta‘lim samaradorligini kommunikativ, ijtimoiy, texnologiyaviy va axloqiy indikatorlar asosida baholash imkonini yaratadi. Natijada, mazkur dastur va modullar tizimi raqamli muhitda muloqot va hamkorlik madaniyatini shakllantirishni ta‘limning markaziy vazifasi sifatida belgilaydi. U yoshlarni faqat bilimli emas, balki axloqiy yetuk, hissiy barqaror va ijtimoiy mas‘uliyatli shaxs sifatida kamolga yetkazishga xizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ózbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29-apreldagi PF-5712-son “Ózbekiston Respublikasi xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni // Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi. – Toshkent, 29.04.2019 y., 06/19/5712/3034-son.

2. Ózbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8-oktabrdagi PF-5847-son “Ózbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi Farmoni // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019 y., 06/19/5847/3887-son; 30.04.2020 y., 06/20/5987/0521-son.

3. Ózbekiston Respublikasi Prezidentining “Zamonaviy maktablarni tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori. 2019 –yil 26- noyabrdagi PQ-4537-son.

4. UNESCO. Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework. – Paris: UNESCO Publishing, 2013. – P. 22.

5. OECD. Global Competence for an Inclusive World. – Paris: OECD Publishing, 2018.

6. Argayl. The Psychology of Interpersonal Behavior. 1992. p. 134.

7. Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs (NJ) : Prentice Hall, 2007. – 247 p.

8. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford : Blackwell Publishers, 2010. – 556 p.

9. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. – New York : Macmillan, 2006. – 434 p.

10. Durlak J.A., Weissberg R.P., Dymnicki A.B. The Impact of Enhancing Students’ Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions // Child Development. – 2011. – Vol. 82(1). – P. 405–432.

11. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. – New York : W.W. Norton & Company, 1998. – 336 p.

12. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York : Basic Books, 2003. – 440 p.

13. Giddens A. Modernity and Self-Identity. – Stanford: Stanford University Press, 1991.

BASKETBOL SPORT TÚRINDE HÚJIMSHILERDÍN TEZLIK HÁM SHAQQANLIQ QÁBILETLERIN RAWAJLANDIRIW

Niyazov Abilbay Tolibaevich

Pedagogika fanlari nomzodi, docent

Ájiniyaz atındađı Nókis pedagogikalıq instituti

Niyazov Asqarbay Tolibaevich

Professor

Ájiniyaz atındađı Nókis pedagogikalıq instituti

abylbain@gmail.com

***Annotaciya:** Bul maqalada basketbol sport túrinde hújimshi oynshılardıń tezlik hám shaqqanlıq qábiletlerin rawajlandırıwdıń teoriyalıq hám ámeliy tárepleri kórsetilgen. Basketbolda hújim procesiniń nátiyjeliligi kóp tárepten oynshınıń qısqa*